

Film Uyarlamalarında Bir Yerlileştirme Örneği: *Badi**

TAHA AKDAĞ**

Öz

Çeviribilimin dilbilimin bir alt dalı olarak kabul edildiği yıllarda Roman Jakobson'un (1959) çeviri için öne sürdüğü üçlü tanımlama ile alana dâhil olan göstergeler arası çeviri -dilsel göstergelerin dilsel olmayan gösterge dizgeleri aracılığıyla yorumlanması- kavramı çeviribilimin araştırma alanlarını daha geniş bir yelpazeye ulaştırmıştır. Bu kavram ışığında bir romandan uyarlanan bir tiyatro oyunu ya da sinema filminin çeviribilim bakış açısıyla incelenmesi mümkün olmuştur. Daha sonra Gideon Toury'nin (1986) gösterge içi çeviri-kaynak ve erek metnin gösterge dizgesinin aynı olduğu çeviri- kavramıyla birlikte bu çalışmanın da çıkış noktası olan yabancı bir filmin yerli uyarlaması da çeviribilim açısından analiz edilebilir hale gelmiştir. Bu bağlamda bir gösterge içi çeviri örneği olarak Steven Spielberg'ün yönettiği 1982 yapımı *E.T. the Extra-Terrestrial* filminin Türkçe bir uyarlaması olan, 1984 yapımı Zafer Par'ın yönettiği *Badi* filmi, bu çalışma kapsamında kaynak filmi ile karşılaştırmalı bir biçimde incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı bir gösterge içi çeviri türü olarak yeniden çevrimlerin çeviribilim kapsamında incelenebileceği vurgusuyla erek filmde bulunan kültüre özgü öğeleri Venuti'nin (2001) yerlileştirme stratejisi bağlamında incelemektir. Bu amaca yönelik olarak, erek filmde bulunan kültüre özgü öğelerin saptanmasında Antonini'nin (2007) sınıflandırması temel alınmıştır. Söz konusu sınıflandırmanın seçilme sebebi bu sınıflandırmanın Antonini tarafından sinemadaki kültüre özgü öğelerin aktarılmasında kullanılmış olmasıdır. Biri Hollywood tarihinde, diğeri ise Yeşilçam tarihinde önemli bir yere sahip olan bu iki filmin çözümlenmesi sonucunda *E.T. the Extra-Terrestrial* filminin *Badi* filmine uyarlanması sürecinde yerlileştirme stratejisinin kullanıldığı çok sayıda örneğe ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: göstergeler arası çeviri, gösterge içi çeviri, yerlileştirme, E.T., *Badi*, kültüre özgü öğeler

AN EXAMPLE OF DOMESTICATION IN FILM ADAPTATIONS: *BADI*

Abstract

In the years when translation studies was accepted as a sub-branch of linguistics, together with the tripartite definition for translation proposed by Jakobson (1959), the concept of intersemiotic translation included in the field, brought the research areas of translation studies to a wider range. In the light of this concept, it has been possible to examine a play or a movie adapted from a novel from the perspective of translation studies. Later, with Toury's (1986) concept of intrasemiotic translation, the domestic adaptation of a foreign film, the starting point of this study,

* Bu çalışma 29 Eylül-01 Ekim tarihleri arasında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde düzenlenen "Uluslararası Akademik Çeviribilim Kongresi'nde (ICASTIS) sözlü bildiri şeklinde sunulmuştur.

** Sakarya Ün. Sosyal Bil. Ens. Çeviribilim ABD doktora öğrencisi, tahaakdag@duzce.edu.tr, orcid: 0000-0003-0107-8320
Gönderim tarihi: 9.10.2022 Kabul tarihi: 13.02.2023

has also become analyzable in terms of translation studies. In this study, in this context, as an example of intrasemiotic translation, *Badi*, directed by Zafer Par, produced in 1984, which is a Turkish adaptation of the 1982 film *E.T. the Extra-Terrestrial* directed by Steven Spielberg, is examined. The aim of this study is to examine the culture-specific items in the target film in the context of Venuti's (2001) domestication strategy with the emphasis that remakes, as a type of intrasemiotic translation, can be examined within the scope of translation studies. For this purpose, Antonini's (2007) classification is taken as a basis for the determination of culture-specific items. As a result of the analysis of these two films, one of which has an important place in the history of Hollywood and the other in the history of Yeşilçam, many examples are found in which the localization strategy was used in the process of translating *E.T. the Extra-Terrestrial* into *Badi*.

Keywords: intersemiotic translation, intrasemiotic translation, domestication, E.T., *Badi*, culture-specific items

GİRİŞ

Tarih boyunca çevirinin nasıl olması gerektiği üzerine tartışmalar yaşanmıştır. Çeviri dilbilimin bir alt dalı olarak kabul edilmiş, dolayısıyla çeviri metinde dilsel öğelerin aktarımı bu tartışmaların temel hatlarını oluşturmuştur. Sözcüğü sözcüğüne çeviri, anlamın çevrilmesi, çevirinin orijinal metinle aynı hissi vermesi, orijinal metne sadık olma gibi kavramlar yalnızca dilbilimsel bakış açısıyla ele alınmış ve tartışmaların içinden çıkılmaz bir hâl almasına sebep olmuştur. Hâl böyle olunca çevirinin çoğunluk tarafından kabul gören bir tanıma sahip olması da oldukça gecikmiştir.

Çeviribilimin hâlâ dilbilimin bir alt disiplini olarak kabul edildiği yıllarda, onun bağımsız bir disiplin olmaya doğru yolunu bulmasına çalışmalarıyla yardımcı olan bilim insanları olmuştur. Bu bilim insanlarından biri de dilbilimci ve edebiyat kuramcısı olan Roman Jakobson'dur. "Çevirinin Dilbilimsel Yönleri Üzerine" adlı makalesinde Jakobson, herhangi bir dilsel göstergenin anlamı, onun başka bir alternatif göstergeye çevrilmesidir (1959, s. 232) der ve bu göstergenin daha gelişmiş bir gösterge olacağını ekler. Ona göre, bir dilsel göstergelyi yorumlamanın üç yolu vardır: "aynı dilin diğer göstergelerine, başka bir dile veya başka bir dilsel olmayan gösterge dizgelerine çevrilebilir." (1959, s. 233) Jakobson bu üç tür çeviriyi şu şekilde isimlendirmiştir:

"1) Dil içi çeviri veya açıklama (*rewording*), dilsel göstergelerin aynı dilin diğer göstergeleri aracılığıyla yorumlanmasıdır.

2) Diller arası çeviri veya gerçek anlamıyla çeviri, dilsel göstergelerin başka bir dil aracılığıyla yorumlanmasıdır.

3) Göstergeler arası çeviri veya dönüştürme (*transmutation*), dilsel göstergelerin dilsel olmayan gösterge dizgeleri aracılığıyla yorumlanmasıdır." (1959, s. 233)

Jakobson'un çeviri için ortaya attığı bu üçlü tanımlama arasında alanda ufuk açıcı olan üçüncü tanım yani göstergeler arası çeviri tanımı ön plana çıkmaktadır. Göstergeler arası çevirinin kapsamı oldukça geniştir. Yazılı eserlerin görsel sanatlara, işitsel sanatlara, tiyatroya, sinemaya veya operaya aktarılması bu tür bir çeviriye örnek olarak gösterilebilir. Nitekim bu konuda çeviribilim alanında gerek Türkçe gerek yabancı dillerde yapılan birçok çalışma mevcuttur. Bennett (2007), Bulut (2015), Ziganshina (2017) ve Uras Yılmaz (2018) bu çalışmalardan bazılarıdır.

Farklı bir dizgeden yapılan film uyarlamaları da gerek adaptasyon çalışmaları alanında gerek çeviribilim alanında yapılan göstergeler arası çalışmalarda kendilerine yer bulmaktadırlar. Leitch (2008)'e göre bu tür film uyarlamalarını konu edinen adaptasyon çalışmaları alanındaki çalışmalarda uyarlamaların kaynağına sadık kalması gerektiği fikri hâlâ hüküm sürmektedir (s.64). Buradan hareketle, çeviribilim alanında sadakat konusundaki tartışmaların geride kalmış olması, çeviribilim alanında göstergeler arası film uyarlamalarının konu alındığı çalışmaların hem adaptasyon çalışmalarına hem de çeviribilime büyük ölçüde katkı sağladığı/sağlayacağı yadsınmaz.

Mark O'Thomas (2010) uyarlamaları üç ana gruba ayırmaktadır (bkz. Tablo 1). İlk kategoride aynı dil içerisinde yapılan ancak dizgenin değiştiği uyarlamalar, ikinci kategoride bir dilden başka bir dile yapılan fakat dizgenin değişmediği uyarlamalar ve üçüncü kategoride ise hem dilin hem de dizgenin değiştiği uyarlamalar yer almaktadır (s.48-9).

1	Dizge 1 Kültür 1	→	Dizge 2 Kültür 1
2	Dizge 1 Kültür 1	→	Dizge 1 Kültür 2
3	Dizge 1 Kültür 1	→	Dizge 2 Kültür 2

Tablo 1. O'Thomas'ın uyarlama kategorizasyonu

Birinci kategoride yer alan uyarlamalara Türkçe bir kitaptan uyarlanan Türkçe bir filmi örnek gösterebiliriz. Yukarıda göstergeler arası çalışmalara örnek olarak sunulan Uras Yılmaz (2018)'in çalışması Yaban romanının filme uyarlanmasını incelemekte olup bu kategoride yer alan bir dil içi çeviriyi konu edinmektedir. Aynı şekilde Bulut (2015)'un yine bir göstergeler arası dil içi çeviri örneği olarak Çalığı romanının piyes uyarlamasını incelediği çalışması da bu kategoriye bir örnek teşkil etmektedir.

Üçüncü kategoride yer alan uyarlamalarda ise hem dil hem dizge değişimi söz konusu olduğundan bu uyarlamaları göstergeler arası ve diller arası bir çeviri olarak incelemek mümkündür. Yukarıda bahsedilen Ziganshina (2017)'nin çalışmasının örneklemini oluşturan İtalyanca bir opera metninin İngilizce çizgi roman uyarlaması bu kategoriye örnek olarak gösterilebilir.

Söz konusu sınıflandırmanın birinci ve üçüncü kategorilerinde yer alan uyarlamalar göstergeler arası çeviri bakış açısıyla değerlendirilirken, ikinci kategoride yer alan uyarlamalarda göstergenin değişmediği ancak diller arası bir çevirinin gerçekleştiği görülmektedir. Bu uyarlamalara örnek olarak bu çalışmanın da inceleme konusu olan Türkçe bir filmin İngilizce bir filmde uyarlanması gösterilebilir. Yeniden çevrim (*remake*) olarak adlandırılan bu uyarlama türünü çeviribilim bağlamında incelemek istediğimizde göstergeler arası bir çeviriden bahsedemeyiz.

Bu bağlamda Toury (1986), Jakobson'un göstergeler arası çeviri tanımlaması özelinde iki temel ayırmadan bahseder; gösterge içi çeviri ve göstergeler arası çeviri (s. 1113-14). Gösterge içi çeviri, kaynak ve erek metnin gösterge dizgelerinin aynı olduğu, bir göstergesel eşitliğin söz konusu olduğu çeviriler için kullanılmaktadır (Gottlieb, 2005, s. 35). Dolayısıyla O'Thomas'ın kategorizasyonunda ikinci sırada bulunan uyarlamalar gösterge içi ve diller arası çeviri bağlamında incelenebilir. Söz konusu uyarlamalarda kaynak gösterge dizgesi film veya dizi iken hedef gösterge dizgesi de yine film veya dizi olacaktır.

Çeviribilimin yolculuğuna geri dönecek olursak, bağımsız bir disiplin olarak kabul edildikten sonra gelişmeye devam etmiş ve ilk olarak Susan Bassnett ve Andre Lefevere (1990) tarafından belirtilen kültürel dönüşümden (*cultural turn*) geçerek disiplinler arası çalışmaların yolunu açmıştır. Birçok araştırmacıya göre bu kültürel dönüşüm, çeviribilimin tam olarak bağımsız bir disiplin olarak kabul görmesine vesile olmuştur. Disiplini genişletmeye ve canlandırmaya ve onu dilbilimde mevcut olan nispeten mekanik analiz araçlarından kurtarmaya hizmet eden şey, tam da çeviri çalışmalarında bu kültürel dönüşümün formülasyonu ve tanınmasıydı (Trivedi, 2007, s. 280). Bu dönüşüm ile çevirinin dilsel aktarım anlamının yanına artık kültürel aktarım da eklenmiş oldu ve kaynak metinde yer alan kültüre özgü öğeler ile erek metinde yer alacak kültüre özgü öğeler büyük önem kazandı. Nitekim adaptasyon çalışmaları alanında ortaya atılan Tablo 1'de de Dil 1 ve Dil 2 ifadesinden Kültür 1 ve Kültür 2 ifadesinin bunu vurguladığı görülmekte. Çeviribilimde de kültürün önem kazanmasıyla alanda yapılan birçok çalışmanın temel noktasını kültür aktarımı oluşturmaya başladı ve bu durum çevirmenler için de hem kaynak ve erek kültüre hâkim olma zorunluluğu hem de çeviri sürecinde alacakları kararlarda farklı çözümler uygulayabilme kolaylığı getirdi. Kaynak metin veya erek metinde yer alan söz konusu kültüre özgü öğelerin belirlenmesi noktasında da farklı araştırmacılar tarafından kültüre özgü öğelerin sınıflandırılmasına yönelik farklı çalışmalar alana kazandırıldı. Göstergeler arası çevirinin hem çeviribilim alanına hem de adaptasyon çalışmalarına katkısı olduğundan/olacağından yukarıda bahsedilmişti. Bu çalışmanın örneğini oluşturan bir gösterge içi çeviri olan yeniden çevrim konusunda dilimizde göstergeler arası çeviriye nazaran oldukça az sayıda çalışma yapılmış olması¹ ve son yıllarda ülkemizde yayınlanan televizyon dizilerinin hatırı sayılır bir kısmını yeniden çevrimlerin oluşturuyor olması da bu çalışmanın önemini artırmaktadır. Söz konusu dizilere *Adını Feriha Koydum: Emir'in Yolu – The Man from Nowhere*, *Güneşi Beklerken – Boys over Flowers*, *Suskunlar – Sleepers* ve *Umutsuz Ev Kadınları – Desperate Housewives* birkaç örnek olarak gösterilebilir. Bunlar ve bunlar gibi birçok yeniden çevrim çeviribilim alanında yapılacak çalışmaların örneğini oluşturabilir. Şüphesiz göstergeler arası çeviri çalışmaları gibi yeniden çevrim konusunda yapılan çalışmalar da her iki alana katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı bir gösterge içi çeviri türü olarak yeniden çevrimlerin çeviribilim kapsamında incelenebileceği vurgusuyla Steven Spielberg'ün yönettiği 1982 yapımı *E.T. the Extra-Terrestrial* filmi ile bu filmin Türkçe bir uyarlaması olan, 1984 yapımı

¹ Bkz. Birkan Baydan, Esra. 2022. Çeviribilimin Penceresinden Yeniden Çevrimler
Okuyuz, Şirin. 2017. Çevirmenlikte Yaratıcılık ve Yeniden çevrimler: The Jeffersons Dizisinin Tatlı
Hayat Olarak Yeniden çevrimi

Zafer Par'ın yönettiği *Badi* filmini analiz ederek, erek filmde bulunan kültüre özgü öğeleri Venuti'nin (2001) yerleştirme stratejisi bağlamında incelemektir.

Giriş bölümünün son satırlarını okuduğunuz bu çalışmanın ikinci bölümünde çalışmada uygulanacak olan yöntem ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise Lawrence Venuti (2001) tarafından ortaya atılan çeviri stratejilerinden olan yabancılaştırma (*foreignization*) ve yerleştirme (*domestication*) stratejisine değinilecektir. Dördüncü bölümde çalışmanın bulgularını oluşturacak olan kültüre özgü öğelerin belirlenmesinde kullanılan Rachele Antonini'nin (2007) sınıflandırılmasından bahsedildikten sonra beşinci bölümde çalışmanın örneklemini oluşturan iki sinema filmi hakkında bilgilere yer verilecektir. Çalışmanın altıncı bölümünde ise bulgulara yer verilecek olup tartışma ve sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular çeviribilimde yerleştirme stratejisi bağlamında değerlendirilip yorumlanacaktır.

1. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. İncelenecek olan dokümanlar bir görsel-işitsel medya türü olan filmlerden seçilmiştir. İlk film *E.T. the Extra-Terrestrial* (Spielberg, 1982) isimli sinema filmi iken, ikinci film ise bir *E.T. the Extra-Terrestrial* uyarlaması olan *Badi* (Par, 1984) isimli filmidir. İnceleme esnasında *Badi* filminde vurgulanan Türk kültürüne özgü öğelerin bulunduğu sahneler, *E.T. the Extra-Terrestrial* filmindeki sahneler ile karşılaştırılıp elde edilen veriler betimsel analiz, karşılaştırmalı analiz ve içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Yukarıda bahsedildiği gibi örneklemin incelenmesi amacıyla veri toplama aşamasında Antonini'nin (2007) kültüre özgü öğeler sınıflandırması kullanılmıştır. Çeviribilim alanında bu konuda halihazırda bulunan sınıflandırmalar arasından Antonini'nin sınıflandırmasının seçilmesi, söz konusu sınıflandırmanın görsel-işitsel medya türündeki kültüre özgü öğelere dayandırılması kaynaklıdır.

2. ÇEVİRİDE YABANCILAŞTIRMA VE YERLİLEŞTİRME

Çalışmanın giriş bölümünde de değinildiği gibi çevirinin nasıl olması gerektiği üzerine tarih boyunca süregelen tartışmaların temelinde yatan aslında uygulanan çeviri stratejileridir. Birçok çeviri stratejisinden bahsedilebileceği gibi Venuti çeviri stratejilerini iki geniş kategoriye ayırmıştır. Venuti'nin bu ayrımının kökeni Schleiermacher'a dayandırılmaktadır. Schleiermacher (2021)'a göre çevirmen ya yazarı olabildiğince rahat bırakır ve okuyucuyu ona doğru yöneltir; ya da okuyucuyu olabildiğince rahat bırakır ve yazarı ona doğru hareket ettirir (s.56). Bu bağlamda Venuti'ye göre çeviri projesi yabancı metnin yani kaynak metnin karşısında erek metne muhafazakâr bir yaklaşım sergileyip erek dil kültürüne hâkim olan değerlere uygun olabilir (2001, s. 240). Yani okuyucuyu olabildiğince rahat bırakıp yazarı ona doğru yöneltir. Böyle bir çeviride çevirmen "erek-odaklı"² bir yaklaşım sergilemiş olur. Burada çevirmen hem kaynak metnin seçiminde hem de çeviri yöntemi geliştirmede yerel edebî kriterlere bağlı kalarak "yerleştirme" (*domestication*) stratejisi uygulamış olur (Venuti, 2001, s. 241). Çeviri projeleri yukarıdaki stratejiye

² "Erek-odaklı" terimi bu çalışma için Toury'den (1995) alınmıştır.

alternatif olarak hâkim yerel değerlerden saparak dilsel ve kültürel farklılıkları koruma dürtüsünden hareketle kaynak metnin marjinalliğinden yararlanıp kaynak kültüre hâkim olan değerlere uygun olabilir. Yani yazarı olabildiğince rahat bırakıp okuyucuyu ona doğru hareket ettirir. Burada ise çevirmen “kaynak-odaklı”³ bir yaklaşım sergileyip “yabancılaştırma” (*foreignization*) stratejisi uygulamış olur (Venuti, 2001, s. 240).

Bu konuda çeviribilim alanında Venuti’ye gelen eleştiriler de olmuştur. Bu eleştiriler genel itibariyle çeviri sürecinde uygulanan stratejiler arasında bu şekilde keskin bir ikili ayırım yapılmasının mümkün olamayacağı üzerinedir. Tymoczko (2000), Venuti’nin yerleştirme stratejisinin kullanılma amacının erek kültürün diğer kültürler üzerinde bir güç göstergesi amacı taşıdığı (Venuti, 2001, s.241) düşüncesini eleştirerek kaynak metnin geçirdiği kültürel değişimleri yalnızca bir çeviri stratejisine bağlamanın yetersiz olacağını, herhangi bir çeviri seçiminin hatta yabancılaştırmanın dahi kültürel bir hâkimiyet gösterme amacı taşıyabileceğini belirtir (s.35). Mona Baker (2007) da benzer şekilde bu tarz ikiliklerin çevirmenlerin metinlerine, yazarlarına ve toplumlarına ilişkin olarak benimsedikleri zengin konum çeşitliliğini azaltmanın yanı sıra, aynı metin içinde çevirmenlerin değişen konumlarını da belirsizleştirdiğini ifade ederek özetle bir çeviride hem yabancılaştırma hem yerleştirme stratejisinin kullanılabileceğini vurgular (s.152).

Bu çalışmada incelenecek olan örnekleme *E.T. the Extra-Terrestrial* filminin Türkçe uyarlaması olan *Badi* filminde yer alan kültüre özgü ögeler yukarıda verilen stratejilerden yerleştirme stratejisi bağlamında değerlendirilecektir. Erek göstergede göze çarpan bir yabancılaştırma stratejisi bulunmadığı için yalnızca yerleştirme stratejisi uygulanan çeviri örneklerine yer verilecektir.

3. ANTONİNİ’NİN KÜLTÜRE ÖZGÜ ÖGELER SINIFLANDIRMASI

Yukarıda da değinildiği gibi bu çalışmada Antonini’nin (2007) kültüre özgü ögeler sınıflandırmasının kullanılmasının sebebi çalışmanın örnekleminin görsel-ışitsel medya türlerinin uyarlaması olması bağlamında sınıflandırmanın görsel-ışitsel medyadaki kültüre özgü ögelerin aktarımına dayanmasıdır. Söz konusu sınıflandırmayı sunduğu makalesinde Antonini, örneklem olarak çoğunluğu orijinalde Amerikan İngilizcesi olan filmler ve televizyon programlarının İtalyanca dublajlı versiyonlarını seçmiştir (2007, s. 155). Söz konusu örneklem 4 tanesi İtalyan devlet kanalı olmak üzere 7 televizyon kanalında yayınlanan programlardan oluşmaktadır. Programların seçilmesinde dizilerden çizgi filmlere birçok görsel-ışitsel medya türü örnekleme dâhil edilmiş ve böylelikle örneklemin her yaşta kitleye uygun olmasına, ayrıca kaynak dillerin farklı diller olmasına dikkat edilmiştir. Örneklemin incelenmesi sonucunda kapsamlı bir elemeden geçirilerek 170 adet kısa kesit hâline indirgenen dublaj yapılmış görsel-ışitsel materyalin her birinde kültüre özgü, dilsel-kültürel veya dile özgü ögelerden en az birinin bulunduğu ifade edilmektedir (2007, s.156-157). Bu çalışmada söz konusu ögelerden ilk ikisi olan kültüre özgü ve dilsel-kültürel ögelerden faydalanılacaktır. Bu iki kategoriden alınan ögeler “kültüre özgü ögeler” isimli tek bir başlıkta örneklendirilecektir. Çalışmada kültüre özgü ögeleri “eğitim sistemi, yiyecek-içecek isimleri, para ve ölçü birimleri, spor, kurumlar, ünlüler, olaylar, hukuk sistemi, yer

³ “Kaynak-odaklı” terimi bu çalışma için Toury’dan (1995) alınmıştır.

isimleri, ulusal tatiller, kitaplar, filmler, televizyon programları” şeklinde sıralayan Antonini, ayrıca dil ve kültür bağlamında ögeler olarak da “mimikler, deyimler, göndermeler, şarkılar, tekerlemeler ve şiirler” şeklinde bir sınıflandırma yapmaktadır (2007, s. 158). Bu çalışmada elde edilen bulgular yukarıdaki ögeler göz önünde bulundurularak sınıflandırılacaktır.

4. E.T. THE EXTRA-TERRESTRIAL VE BADI

1982 yılında vizyona giren Steven Spielberg imzalı *E.T. the Extra-Terrestrial* filmi sinemada bilim-kurgu alanında başyapıt olarak gösterilen filmlerden bir tanesidir. Filmde vurgulanan uzaylıların dostane varlıklar olması fikri sinemadaki uzaylı temasına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Filmin senaryosunu Melissa Mathison kaleme almıştır. Filmin süresi 115 dakikadır. Bir uzay gemisinin dünyaya inişi ile başlayan filmde E.T. ve arkadaşları onları aramaya gelen ekiplerden kaçarak uzay aracına binmeye çalışırlarken E.T. arkadaşlarına yetişemez ve dünyada kalır. E.T. dünyada ilk olarak Elliot isimli çocukla karşılaşır. Elliot annesi ve iki kardeşiyle beraber yaşayan, Harvey isimli bir köpeği ve bir de balığı olan bir çocuktur. İkili arasında karşılıklı korkuyla başlayan ilişki zamanla bir dostluk ilişkisine döner ve aralarında telepatik bir bağ oluşur. Elliot, E.T.’yi kardeşleriyle de tanıştır. Elliot ve kardeşleri E.T.’yi annelerinden gizlemeye çalışırlar. E.T.’nin evine dönme isteği ile Elliot ve çevresindeki çocuklar -Elliot’ın kardeşleri ve arkadaşları- bilim insanlarına rağmen E.T.’nin bu isteğini gerçekleştirmeye çalışırlar. Filmin sonunda ise bu amaçlarına ulaşırlar.

Bazı kaynaklara göre 1983, bazı kaynaklara göre ise Ocak 1984 tarihinde vizyona giren *Badi* isimli Zafer Par’ın yönettiği bir *E.T. the Extra-Terrestrial* uyarlaması olan film her ne kadar uyarlama olsa da filmde işlenen konu bakımından Türk sinemasında örneğine rastlanmamış bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk sinemasında uzaylı konulu filmlerin sayıca az olması bir yana var olan filmlerde de Türklerin uzaya seyahatleri vurgulanmıştır. Filmin senaryosu Barış Pirhasan imzalıdır. Filmin süresi 77 dakikadır. Kaynak dizgede karşımıza çıkan dünyaya inen dost canlısı uzaylı Badi ismiyle erek dizgede de yer almaktadır. Film dünyalı karakterler hakkında kısa bir bilgilendirme amacıyla çekilmiş sahnelerle başlar, daha sonra Badi’nin içinde bulunduğu uzay aracı dünyaya iner. Badi dünyada ilk olarak Ali isimli çocukla karşılaşır. Ali hayvanlarla konuşabilen, halasıyla yaşayan ve Garip isimli bir muhabbet kuşu olan bir çocuktur. İkili arasında karşılıklı korkuyla başlayan ilişki zamanla bir dostluk ilişkisine döner. Ali, Badi’yi önce yakın arkadaşlarıyla sonra da mahallenin bütün çocuklarıyla tanıştır. Ali ve diğer çocuklar Badi’yi ailelerinden ve polisten gizlemeye çalışırlar. Badi’nin evine dönme isteği ile Ali ve çevresindeki çocuklar, üniversite hocası olan Naci, onun öğrencisi Nurten ve mahallenin elektrikçisi Metin’in de yardımlarıyla polisler ve mahallelerinde uzaylı istemeyen mahalle sakinlerine rağmen Badi’nin bu isteğini gerçekleştirmeye çalışırlar. Filmin sonunda ise bu amaçlarına ulaşırlar.

Badi filminin Türk sineması açısından bir diğer ilgi çekici noktası ise ister 1983 yılında isterse Ocak 1984 tarihinde vizyona girmiş olsun birçok Türk izleyicisinin *Badi’yi*, Türkiye’de Ocak 1984 tarihinde vizyona giren *E.T. the Extra-Terrestrial* filminden önce izleme fırsatı bulmuş olmasıdır. Zamanın haberleşme teknolojileri ve iletişim kanalları düşünüldüğünde *Badi* filmini izleyen

izleyicilerin belki de birçoğunun filmin uyarlandığı kaynak dizgeden yani *E.T. the Extra-Terrestrial*'dan haberi bile olmamıştır.

Genel konu ve sahnelerin akışı itibariyle ufak tefek farklılıkların gözlemlendiği iki film arasında şüphesiz dönemin Hollywood ve Yeşilçam olanakları sebebiyle gerek çekimler gerekse özel efektler açısından büyük bir fark söz konusudur.⁴ Çalışmanın bir sonraki bölümünde yukarıda değinildiği gibi bu iki filmin karşılaştırmalı analizi ile elde edilen kültüre özgü öğeler Antonini'nin (2007) sınıflandırması temel alınarak sunulacaktır.

5. BULGULAR

Bu bölümde çalışmanın örnekleminin erek dizgesini oluşturan *Badi* filmindeki erek kültüre özgü öğeler ve varsa kaynak dizgedeki *E.T. the Extra-Terrestrial* filminde bulunan kaynak kültüre özgü öğeler karşılaştırmalı biçimde Tablo 2.'de gösterilmiştir.

Kültüre Özgü Öğeler	<i>Badi</i> (Par, 1984)	<i>E.T. the Extra-Terrestrial</i> (Spielberg, 1982)
Yiyecek-içecek	"Hadi bi çay koy." – 5:20	-
	Nurten Naci Hoca'ya Türk kahvesi getiriyor. – 11:08	-
	Ali, Badi'ye Türk lokumu ikram ediyor. – 28:21	Elliot E.T.'ye şekerleme vererek onu eve girmeye ikna ediyor. – 21:16
	Ali'nin halası ve arkadaşı Kadriye Türk kahvesi içiyor. – 49:01	-
	Kadriye kocasının elinden Bira şişesini alıp "Bırak şu zıkkımı içmeyi de git çocukları bul!" diyor. – 56:02	-
Spor	Özer isimli çocuk "Badi! En büyük ..." diyor ve Badi'nin tamamlamasını bekliyor. Daha sonra "Fener! En büyük! Bu da hiçbir şey bilmiyor ya!" diyor. – 38:48	-
Kurumlar	Hastalanan Badi için ambulans ve itfaiye geliyor. – 1:07:54	Hastalanan E.T. için NASA bilim insanları astronot kıyafetleriyle geliyorlar. – 1:17:07
	Mahallenin çocukları misket oynuyorlar. – 1:36	Elliot'ın abisi ve arkadaşları rol yapma oyunu (<i>RPG Board Game</i>) oynuyorlar. – 8:08

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Altay, Sezen. 2019. Metinlerarasılık Bağlamında Fantastik Türk ve Amerikan Sineması

Olaylar	Ali'nin halası Ali'nin ayağındaki yaraya çığ et koyup bir bezle sarıyor. – 17:44	Elliot'ın annesi okula gitmemek için hasta numarası yapan Elliot'ın ateşini ateşölçer ile ölçüyor. – 25:35
	Ali, Badi'ye fotoğraf albümünden kendisinin ve akrabalarının eski fotoğraflarını gösteriyor. – 26:07	Elliot, E.T.'ye oyuncaklarını gösteriyor. – 28:34
	Badi lunaparkta dönme dolaba, çarpışan arabalara biniyor. – 57:28	-
	Mahallenin çocukları Badi'yi kaçırdıkları sahnede misketleri yere saçarak mahalle sakinlerinden birkaçını düşürüyorlar. – 1:08:59	Elliot ve abisi E.T.'yi kaçırdıkları sahnede bilim insanlarının minibüsüyle bilim insanlarından kurtuluyorlar. – 1:37:04
	Uçan balonların da bağlandığı bir seyyar satıcı arabası ile Ali, arkadaşları ve Badi uçarak Badi'yi yakalamak isteyenlerden kaçıyorlar. İstanbul semalarında gezinirken arka planda güneş görünüyor. – 1:10:06	Elliot, önünde E.T. ile bisikletle ormanda gezerken bir uçurumun eşiğinde bisikletle uçmaya başlıyor, bisiklet gökyüzünde süzülürken arka planda ay görünüyor. – 1:04:45 Elliot ve E.T. öndeki bisiklette, Elliot'ın abisi ve arkadaşları arkadaki bisiklette iken hepsi beraber uçarak polislerden kaçıyorlar. Gökyüzünde süzülürken arka planda güneş görünüyor. – 1:42:26
	Badi dünyadaki arkadaşlarına veda ederken Özer, Badi'ye çok sevdiği oyuncak arabasını, Ali ise çok sevdiği muhabbet kuşu Garip'i hediye ediyor. – 1:12:54	E.T. dünyadaki arkadaşlarına veda ederken Elliot'ın küçük kardeşi E.T.'ye, E.T.'nin solar iken dirilttiği saksıdaki çiçeği hediye ediyor. – 1:45:12
	Özer, Badi'ye veda ederken Badi'nin elini öpüp alına koyuyor. – 1:13:33	Elliot'ın küçük kardeşi, E.T.'ye veda ederken E.T.'yi öpüyor. – 1:45:26
Deyimler	"Damarıma basma!" – 5:19	-
	"Allah canımı alsın ki gelmişler!" – 25:09	-
	- "Aa! Canlı be!"	-

	- "Yok turşu!" – 38:44	
	"İstersen kan kardeşi olalım." – 1:12:01	-
Göndermeler	"Hz. Süleyman mübarek!" – 8:58	-
	Uzun sakallı ve takkeli bir yaşlı adam	-
	"Okuyorum." – 15:04	
	"Tövbe tövbe!" – 20:27	-
	Ali'nin halası namaz kılıyor. – 53:00	-
	Ali'nin halası Badi'yi görüp ellerini semaya açıyor ve "Lâ ilâhe illallah" diyor. – 53:19	-
Yer İsimleri	Kahvehane – 8:21	-

Tablo 2. Örnekleme bulunan kültüre özgü öğeler

Tablo 2'de görüldüğü gibi erek filmde bulunan kültüre özgü öğeler Antonini'nin (2007) kültüre özgü öğeler sınıflandırması ışığında yiyecek-içecek, spor, kurumlar, olaylar, deyimler, göndermeler ve yer isimleri olarak sınıflandırılmıştır. Erek filmde bulunan yiyecek-içecek, spor, deyimler, göndermeler ve yer isimleri kategorilerindeki kültüre özgü öğelerin bir tanesi dışında hiçbirinin kaynak filmde bulunmadığı görülmektedir. Yine erek filmde göndermeler kategorisinde bulunan kültüre özgü öğelerin tamamı dinî göndermeler şeklinde de ele alınabilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Uyarlama türlerinden bir gösterge içi çeviri örneği olarak yeniden çevrimlerde çeviri stratejilerinden olan yabancılaştırma ve yerlileştirme stratejileri üzerine karşılaştırmalı bir inceleme sunan bu çalışma kapsamında iki sinema filminde yer alan sahneler betimsel analiz, karşılaştırmalı analiz ve içerik analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini oluşturan filmler *E.T. the Extra-Terrestrial* ile *Badi* filminin analizi sonucunda elde edilen bulgular Antonini'nin (2007) kültüre özgü öğeler sınıflandırmasından faydalanılarak Tablo 2'de sunulmuştur.

Çalışma kapsamında incelenen *E.T. the Extra-Terrestrial* filmi ile aynı filmin Türkçe uyarlaması olan *Badi* filminde Antonini'nin (2007) kültüre özgü öğeler sınıflandırmasından yararlanılarak elde edilen kültüre özgü öğelerden yiyecek-içecek kategorisinde bulunan öğeler arasında en ilginç olarak Ali'nin Badi'ye Türk lokumu ikram etmesi düşünülebilir. Türk lokumu günümüzde bile Türkiye'ye yurtdışından gelen misafirlere ikram edilen, Türkiye'den yurtdışına gidenlerin oradaki insanlara hediye olarak götürdüğü yiyeceklerden bir tanesidir. Kaynak filmde Elliot'ın şekerleme ile E.T.'yi evine çektiği sahnenin bir aktarımı olarak düşünülebilecek olan erek filmdeki bu sahnede dünya dışından gelen bir misafire Türk lokumu ikram edilmesi göze çarpan bir yerlileştirme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynak filmde bulunan E.T.'nin bira içme sahnesi erek filmde yansıtılmadığı için bulgular arasında yer almamakla beraber bu sahneye bir gönderme olarak düşünülebilecek olan yiyecek-içecek kategorisinde bulunan "Bırak şu zikkımı içmeyi de git çocukları bul!" ifadesine göndermeler kategorisinde de yer verilebilir. Fakat neticede bir içeceğe erek kültürdeki bir kesimin bakış açısı vurgulandığı için bu ifadeye yiyecek-içecek kategorisinde yer verilmiştir. Yine bu

kategoride bulunan diğer öğelerin erek kültürde önemli bir yere sahip olan çay ve Türk kahvesi ile alakalı olduğu görülmektedir.

Spor kategorisinde bulunan "Fener! En büyük! Bu da hiç bi şey bilmiyor ya!" ifadesinde yer alan Fener, Fenerbahçe futbol takımıdır. Erek kültürde günümüzde olduğu gibi o yıllarda da en çok takip edilen spor dalı futboldur. Senaristin veya yönetmenin Fenerbahçe taraftarı olma ihtimali olduğu gibi Fenerbahçe'nin filmin çekildiği 1983 yılında Türkiye 1.Lig'inde şampiyon olmuş olması da burada onun isminin geçmesinin sebebi olabilir.

Kurumlar kategorisindeki "Hastalanan Badi için ambulans ve itfaiye geliyor." bulgusu erek kültürde kaynak kültürdeki NASA gibi uzayla alakalı bir kurumun bulunmamasından kaynaklanan çeviri tercihi olarak yorumlanabilir.

Olaylar kategorisinde iki kültürdeki çocukların oynadıkları oyunlardaki farklılık çeviri stratejisi olarak yine erek kültürü ön plana çıkaran bir yerleştirme stratejisinin uygulanmasıyla açıklanabilir. Aynı şekilde erek kültürde eskilerden kalma bir tedavi yöntemi olarak kullanılan yaraya çiğ et koyma işlemini erek filmde görmekteyiz. Kaynak filmde Elliot'ın ateşlenme numarasıyla birebir bağlantılı olmasa da yine erek kültürde yer alan bir öğeyi uyarılma filmde görmekteyiz.

Yine olaylar kategorisinde, Elliot'ın E.T.'ye oyuncaklarını gösterdiği sahnenin yerleştirme stratejisiyle Ali'nin Badi'ye aile fotoğraf albümünü göstermesiyle karşımıza çıkmakta. Bu öğe birçok kültürde yer alıyor olabilir fakat senarist veya yönetmen Ali'nin Badi'ye oyuncak göstermesi yerine böyle bir tercihte bulunduğu için bir yerleştirme olarak adlandırılabilir.

Kaynak film düşünüldüğünde ilk akla gelen sahnelerden bir tanesi olan Elliot ve E.T.'nin bisikletle uçup arka planda ayın gözüktüğü sahnenin erek filmde bisiklet yerine filmin çekildiği yıllarda Türkiye'de mahalle aralarında sıklıkla görülen bir seyyar satıcı arabasının kullanılması için erek filmde uygulanan yerleştirme stratejilerinin en fazla göze çarpanlarından bir tanesi denilebilir. Kaynak filmde E.T. dünyadaki arkadaşlarına veda ederken Elliot'ın küçük kardeşinin aslında kardeşler için pek de bir önemi olmayan fakat E.T.'nin solmakta iken dirilttiği saksıdaki bir çiçeği E.T.'ye verdiği sahnenin erek filmdeki çevirisine bakıldığında çevirmenin yine bir yerleştirme stratejisi uyguladığı düşünülebilir. Nitekim söz konusu sahnede Ali, Badi'ye çok sevdiği, sürekli konuşup dertleştiği muhabbet kuşu Garip'i, Özer ise film boyunca neredeyse her sahnede elinde tuttuğu, çok sevdiği sarı oyuncak arabasını hediye ediyor. Erek kültürün sinemasında herhangi bir türde olan herhangi bir filmde dahi en az bir dramatik sahne ile karşılaşmak oldukça büyük bir olasılıktır. Ayrıca erek kültürde sevilen kişiye ve misafire verilen değer düşünüldüğünde hem Ali ve Özer'in çok değer verdikleri iki hediyeyi Badi'ye vermeleri hem de sahnenin böylelikle daha da dramatik bir hâl alması erek kültürün aktarımının iki şekilde uygulandığı bir yerleştirme örneği olarak göze çarpmaktadır.

En fazla göze çarpan yerleştirme stratejilerinden bir tanesi olarak kaynak filmde Elliot'ın küçük kardeşi E.T.'yi yanağından öperken, çeviride Özer'in Badi'nin elini öpüp alına koyduğu görülmektedir. Erek kültürde yer alan bu hareket büyüğe saygı duyduğunu ifade etmenin bir göstergesidir. Nitekim Özer de filmde yer alan çocuklar arasındaki en küçük çocuktur. Deyimler, göndermeler ve yer isimleri kategorilerinde yer alan kültüre özgü öğeler, kaynak filmde herhangi

bir ögenin çevirisi gibi görünmeseler de erek kültüre özgü ögeler oldukları için yerleştirme stratejisinin bir sonucu olarak tabloda gösterilmişlerdir. Dolayısıyla söz konusu ögeleri açıklamak için bir başka çeviri stratejisi olan ekleme (*addition*) stratejisinin de uygulandığı söylenebilir ancak bu başka bir çalışmanın konusudur.

Sonuç olarak, biri Hollywood tarihinde, diğeri ise Yeşilçam tarihinde önemli yerlere sahip olan *E.T. the Extra-Terrestrial* ve onun Türkçe yeniden çevrimi olan *Badi* filmlerinin ikisinin de kendi buldukları kültürlere özgü ögeleri barındırdıkları görülmektedir. İki film arasında gerçekleşen gösterge içi çevirinin incelenmesini temel alan bu çalışmada *Badi* filmindeki kültüre özgü ögelerin Antonini'nin (2007) kültüre özgü ögeleri sınıflandırması ışığında kategorilere ayrılıp incelenmesiyle söz konusu çevirinin gerçekleşmesinde uygulanan çeviri stratejilerinden yaygın olarak yerleştirme stratejisinin kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle diller arası ve gösterge içi çevirinin bir örneği olarak ele alınabilecek yeniden çevrimler konusunda gerek çeviribilimde gerekse adaptasyon çalışmaları alanında yapılacak olan sonraki çalışmalar her iki alana da önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Yukarıda da değinildiği gibi ülkemiz televizyon kanallarında son yıllarda yayınlanan ve popüler olan birçok dizi ağırlıklı Korece ve İngilizce olmak üzere farklı dillerdeki kaynaklarının yeniden çevrimi olarak hedef kitlelere ulaşmakta ve bu konuda çalışmalar yapmak isteyen araştırmacıların örneklem olarak faydalanabilecekleri kaynaklar olarak göze çarpmaktadırlar. Aynı şekilde bu çalışmada incelenen *Badi* filmi gibi Yeşilçam'da özellikle fantastik türde birçok yeniden çevrim geçmiş yıllarda izleyiciyle buluşmuş olup söz konusu filmler gerek çeviribilim alanından gerek adaptasyon çalışmaları alanından farklı bakış açılarıyla incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Altay, Sezen (2019). *Metinlerarasılık Bağlamında Fantastik Türk ve Amerikan Sineması*. Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Antonini, Rachele (2007). SAT, BLT, spirit biscuits, and the third amendment: What Italians make of cultural references in dubbed texts. Y. Gambier, M. Shlesinger ve R. Stolze (Eds.), *Doubts and directions in translation studies* içinde (ss. 153-167). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Baker, Mona (2007). Reframing conflict in translation. *Social semiotics*, 17(2), 151-169. doi:10.1080/10350330701311454
- Bassnett, Susan ve André Lefevere (1990). *Translation, History and Culture*. London: Printer Publishers.
- Bennett, Karen (2007). Words into movement: The ballet as intersemiotic translation. MJ. Brillhante & M. Carvalho (Ed.), *Teatro e Tradução: Palcos de Encontro*, 125-138.
- Birkan Baydan, Esra (2022). Çeviribilimin penceresinden yeniden çevrimler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 1117-1125. doi:10.29000/rumelide.1164919
- Bulut, Sibel (2015). Romandan piyese bir uyarlama örneği olarak çalığışu. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10(16),

387-402. doi:10.7827/TurkishStudies.8786

- Gottlieb, Henrik (2005). Multidimensional translation: Semantics turned semiotics. H. Gerzymisch-Arbogast & S. Nauert (Ed.), *EU-High-Level Scientific Conference Series, MuTra* içinde (ss. 1-29).
- Jakobson, Roman (1959). "On Linguistic Aspects of Translation". R. Brower (Ed.) *On Translation* içinde (ss. 232-239). Cambridge, MA ve London: Harvard University Press.
- Leitch, Thomas (2008). Adaptation studies at a crossroads. *Adaptation*, 1(1), 63-77.
- Okyayuz, Şirin (2017). Çevirmenlikte yaratıcılık ve yeniden çevrimler: The Jeffersons dizisinin Tatlı Hayat olarak yeniden çevrimi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 23, 111-128.
- O'Thomas, Mark (2010). Turning Japanese: translation, adaptation, and the ethics of trans-national exchange. C. Albrecht-Crane & D. Cutchins (Ed.), *Adaptation Studies: New Approaches* içinde (ss. 46-60). New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press.
- Par, Zafer (Yönetmen). (1984). *Badi* [Sinema Filmi]. Türkiye: Anadolu Film.
- Schleiermacher, Friedrich (2021). On the different methods of translating. (S. Bernofsky, Çev.). L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* içinde (ss. 51-71). Oxon / New York: Routledge.
- Spielberg, Steven (Yönetmen). (1982). *E.T. the Extra-Terrestrial* [Sinema Filmi]. ABD: Universal Pictures ve Amblin Entertainment.
- Toury, Gideon (1986). Translation: A cultural-semiotic perspective. TA. Sebeok (Ed.), *Encyclopedic dictionary of semiotics 2* içinde, (ss. 1111-1124). Berlin / New York / Amsterdam: Mouton de Gruyter.
- Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Trivedi, Harish (2007). Translating culture vs. cultural translation. P. St-Pierre & PC. Kar (Ed.), *In Translation - Reflections, Refractions, Transformations* içinde (ss. 277-287). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Tymoczko, Maria (2000). Translation and political engagement: Activism, social change and the role of translation in geopolitical shifts. *The translator*, 6(1), 23-47.
- Uras Yılmaz, Arsun (2018). Göstergelerarası çeviri örneği olarak yaban romanının filme uyarlanması. *International Journal of Language Academy*, 6(5), 162-182. doi:10.18033/ijla.3989
- Venuti, Lawrence (2001). Strategies of translation. M. Baker (Ed.), *Routledge encyclopedia of translation studies* içinde (ss. 240-244). London / New York: Routledge.
- Ziganshina, Kamilia (2017). The mechanism of intersemiotic translation of the Aida opera libretto into a comic strip. *TranslatoLogica: A Journal of Translation, Language, and Literature*, (1), 157-71.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları